

Р. СЛОВЦОВ ДОСТОЕВСКИ

Превод от руски: Крум Йорданов, —

chitanka.info

Ф. М. Достоевски е роден на 30 октомври 1822 г. в Москва и първоначалното си възпитание получава от тетка си, тъй като майка му умира наскоро от охтика.

„Има деца — пише Достоевски, — от детинство вече замислени над своето семейство. Още през своето детство оскърбени от некоректностите на бащите си или от средата на своите, а главно — вече от детинство започнали да разбират безпорядъка и случайните основи на целия техен живот, а също и отсъствието на установени форми и родови предания“. Тези думи носят, несъмнено, автобиографичен характер. „Некоректността“ на бащата е тежала като някакъв товар над детството и юношеството на самия Достоевски.

Щабният лекар на Мариинската московска болница, Михаил Андреевич Достоевски, твърде рано се откъснал от семейството и „родовите предания“. „Встъпил в смъртна вражда със своя баща и братя, той вече петнадесетгодишен завинаги напуснал родителския дом. От Украйна той се отправил за далечна Москва. По-късно той никога не говорил за своето семейство и не отговарял, когато го запитвали за произхождението му. Енергичен, трудолюбив и темпераментен, Михаил Андреевич се отличавал с крайно скъперничество, подозрителност и жестокост. При това той страдал от алкохолизъм и бил особено зъл и недоверчив в пияно състояние^[1]“.

Краят на стария Достоевски напълно съответствува на неговото тъжно и мрачно съществуване. Той бил дребен чифликчия и владееел две малки селца в Тверска губерния. Със своите крепостни работници се отнасял жестоко. Относно обстоятелствата, за които съществуват разни слухове, старецът бил убит от своите селяни до крайселския път. Убийците замаскирали нещастния случай и виновниците останали неоткрити.

Дъщерята на писателя, А. Ф. Достоевска, изказва напълно правдоподобно съображение, че в образа на стария Карамазов Достоевски изобразявал баща си. „Той през целия си живот анализираше причините на тази страшна смърт. Създавайки образа на Фьодор Карамазов, той може би си е спомнил за скъперничеството на своя баща, доставил на собствените си синове толкова страдания и възмущения от неговото пиянство, а също и за физическото отвращение, което последното е внушавало на неговите деца. Може би не е проста случайност, че Достоевски избира село Чермашней, където

старецът Карамазов изпраща сина си в навечерието на смъртта. (Така действително се именува едно от двете села на Достоевски). Ето това е най-вече допустимо, че съгласно семейните предания, моят баща е изобразил себе си в Иван Карамазов.“

Тормозът на семейния глава над децата всячески се стараела да омекчи тяхната майка Мария Фьодоровна Достоевска, дъщеря на московския търговец Нечаев. Тя е била първата жена от типа на безответните и беззащитните, които опознал бъдещият автор на „Кротката“. Деспот в семейството си, старият Достоевски обичал книгата и уважавал науката. Без да гледа на скъпотията, той дал на децата си добро образование — ангажирал им французки учители, а по-късно дал синовете си в един от най-добрите частни московски пансиони.

Книгите и лятото в село са били най-голямата отрада за бъдещия писател и неговия брат Михаил, докрай останал най-близкия приятел на Фьодор. Братята едновременно постъпили в петроградското военно училище. То се помещавало тогава в историческия Михайловски замък. По сведенията на един от бившите възпитатели на Достоевски, през годините на неговото учение тука, още се съхранявали много устни предания за минали събития: по разказите на съвременниците още се знаело где е била тронната зала на император Павел и неговата спалня, станала свърталище на знаменития заговор. Пазил се тайният вход в стената, гдето се намирала стълба от единия етаж за другия, и коридор, водещ от дъното на замъка в канала, гдето винаги имало лодка. В една от овалните стаи се намирала кука, на която висял гълъб, принадлежащ на сектата хлистовщина.

Запазени са в училището и възпоменания за някои от възпитаниците — предимно хора противни на суровия режим през Аракчеевското време. В двадесетте години на миналия век тук се образувал кръжок на „честта и светостта“. Двама от членовете се постригали монаси и се поселили в Сергеевската пустиня, демонстративно отказвайки се да влязат в офицерски корпус. Един от тях, Чихачев, преподавател по музика и певец, устройвал хорове и четения. Друг — Игнатий Брянчанинов, ръководил живота на братята и завършил в сан епископ. През 30-те години в инженерското училище се учил и един от последователите на „брянчаниновската секта^[2]“, който заплатил с разсъдъка и живота си за своята привързаност към

закона на светостта. По сведения на Лесков, душевната драма на тоя праведник послужила за основен мотив на Херцен в неговите „Записки на доктор Крупов“.

За тия хора още се помнело, когато Достоевски постъпил в училището. Първият негов другар тук бил един човек също от „брянчаниновската“ традиция — Иван Николаевич Шидловски. Самият Достоевски за пет години успял да завърши университета, през което време писал много и общувал с литераторите.

„Това беше големият човек за мене — признава по-късно Достоевски, — той така се държи, че никога не ще подрони престижа си“. Действително, в Шидловски се била загнездила карамазовщината. Човек с положителни знания и блестящо остроумие, той пропилял целия си живот в борба с демонизма и подвижническата праведност, разпределял времето си за гуляене и молитви по манастирите.

Скъсал със скитническия живот по Харковската губерния, той се явявал често на входа на някоя механа да проповядва евангелието пред благоговеещата тълпа от мужици и плачещи жени. Достъпът в манастира бил забранен за развратените братя.

След свършването на училището Достоевски постъпил на работа в инженерския департамент, след това, както сам признава „не знаейки защо, с най-неясни и неопределени цели“ си подал оставката и в началото на зимата 1844 г. започнал изведнъж „Бедни хора“ — своята първа повест. Известно е какъв възторжен прием срещнала тя в Некрасов и Белински, които обявили нейният автор за „новия Гогол“.

А след това последвали развенчавания, неуспехи, съмнения в своите сили. По това време Достоевски се увлякъл в утопичния социализъм, в който го въвлякло по-раншното му литературно увлечение в романтизма. Ранният социализъм на Фурие си сложил за задача възраждането на християнството и обновление на човечеството с евангелски проповеди, което съвпадало със стремежите и чувствата на Достоевски, заложили още от младини.

Увлечението в социализма сближило Достоевски с кръжока „петрашевци“. Всеки петък, в малката къща на Петрашевски, в Коломна, дохождали най-разнообразни хора. „От всичко най-много ме поразяваше обстановката, в която Петрашевски приемаше своите добри приятели — си припомня по-късно един от тях. — Това беше средна големина стая, в която цялата мебел се състоеше от стар диван,

покрит с измърсена басма, твърде неудобен за сядане, поради това, че бил подпълян с трески, няколко евтини битпазарски столове и една разглобена маса с поставена на нея мазна свещ — която съставляваше цялото осветление за стаята. Такава една обстановка за човек е несъмнено твърде недостатъчно, но тя беше някак си умишлена, преднамерена, за да отпечати страстта на стопанина да оригиналничат“.

Достъпът през петъчните дни не бил труден, затова тъй лесно е попаднал тук и италианецът Антонели. Това беше един „блондин, малък на ръст, с порядъчно дебел нос, със светли очи, не толкова пленяващи, а отбягващи всяка среща, и с пъстро нашарено палто. За тоя господин, ако съдим по участието, което вземаше в разговорите, той беше високо образован, либерален в мненията си, неговото участие предизвикваше най-вече другите към изказване. Особеното негово внимание към мен — пише в своите записки петрашевецът Кузмин, — пушенето на задгранични цигари и въобще неговата вродена галантност ме предизвикаха да попитам Богосогло към края на вечерта за негова милост. Той ми отговори, че това е италианецът Антонели, способен да носи гипсови фигури на главата си.

«Защо е дошъл тука?» — попитах аз.

«Трябва да знаете, че Михаил Василевич (Петрашевски) е разположен да приюти и приласкае всеки срещнат на улицата»“.

През петъчните дни говорели „високо, без всякакво стеснение“ по политически въпроси, особено около възможностите за освобождението на селяните от крепостничеството, чели се литературни произведения, специалистите понякога давали обяснения в духа на лекциите по научни въпроси. Достоевски също излизал няколко пъти и в спомените на петрашевците се разказва с каква възторженост той е чел заключителната строфа на Пушкиновото „Село“ — след споровете — може ли да се очаква освобождението на селяните от долу на горе.

Когато на това някой изразил съмнение за възможното освобождение на селяните по легален начин, Достоевски рязко възразил, „че в никакъв друг път той не вярва“. На един от петъците, па и другаде, Достоевски прочел „копие от престъпното писмо на литератора Белински, изпълнено с дръзки изрази против православната църква и върховната власт“, както определяли

знаменитото писмо на Белински до Гогол при съдебното решение по делото срещу петрашевците.

Тази била главната вина на Достоевски. Полицията узнала след разказа на поета А. Н. Майков — че Достоевски бил в числото на ония седем петрашевци, които решили да си набавят тайна печатница. Те поканили Майков, но той доказал несериозността на начинанието...

„Аз помня как Достоевски приседна вечерта, като умирация Сократ пред другарите си (той нощуваше у Майков) и напругаше цялото си красноречие, за да докаже светостта на това дело, за нашия дълг да спасим отечеството и пр., така че най-накрая аз почнах да се смея и да се шегувам“.

По-късно Майков узнал, че ръчната печатарска машина била поръчана и два дни преди ареста била инсталирана в дома на един от петрашевците. При обиска полицаите не обърнали внимание на машината, намираща се в кабинета, посред много и най-различни инструменти. Вратите били запечатани, но домашните му след това съумели да откачат вратата и без ни най-малко да повредят печата, измъкнали машината. По такъв начин всяка улика била унищожена.

На устроения обяд в чест на Фурие, Петрашевски завършил тоста си с думите: „Ние осъдихме на смърт днешния обществен живот, сега трябва да изпълним присъдата“. След това започнали арестите. Достоевски този път не присъствувал.

Орлов, шефът на полицията, поискал разрешение от царя да предприеме арести. Върху доклада Николай I написал:

„Аз прочетох всичко; работата е важна, защото дори и една гарга да е жива, това до висша степен е престъпно и нетърпимо. Пристъпи към арести както ти разбираш най-добре, стига само да се узнае от по-малко лица, освен от ония, които са ти нужни. Върви с Бога. Да бъде волята Негова!“

През нощта на 23 април, в квартирата на Достоевски нахълтали някакви „подозрителни и необикновени хора“. Домът спял.

„Издрънка сабя, неочаквано закачена за нещо — припомня си след това Достоевски. — Що за странност? Отварям с усилие очи и дочувам мек, приятен глас:

— Ставайте!

Виждам: квартален или частен пристав с красиви бакенбарди. Но говори не той, а някакъв господин в гълъбов шинел с подполковнишки

пагони.

— Какво се е случило? — питам аз, надигайки се от кревата.

— По заповед...

Виждам: действително «по заповед». На вратата се възправил войник, също в гълъбови дрехи. До него иззвънтя и сабята“.

Арестувания отведо по посока към Успенския мост, в 3-то отделение. „Там имаше много народ. Аз срещнах много познати. Всички бяха умърлушени и мълчаливи. Някакъв си цивилен господин, но важна персона, приемаше... непрекъснато гълъбовите господа с разните жертви.

— Ето ти, булка, Спасов ден — каза някой на ухото ми.

23 април беше действително Спасов ден“.

Точно след 8 месеци, на 22 декември, Достоевски и неговите другари се отправили със савана на смъртниците, на ешафода, при Семьоновския площад за разстрелване. Заедно с другите, Достоевски „изживял в настръхнало състояние десетте ужасни, безкрайно страшни минути в очакване на смъртта“.

Но вместо изстрели, разнесъл се „отбой“, и на осъдените била прочетена заповедта за помилване. Смъртната присъда на Достоевски била заменена с 4 години каторга. Младостта се свършила. Започнали годините на „Мъртвия дом“ и сибирското заточение.

На Игнатов ден 1849 г. Достоевски бил изпратен в Сибир, Тоболск, където прекарал четири години. След заточението, по негова лична молба постъпва войник и след три годишна служба бива произведен в офицерски чин.

На 6 март 1856 г. Достоевски се оженва за вдовицата Мария Дмитриевна Исаева. След дълги митарства най-после получава разрешение да се засели в стара Русия, в Твер, а по-късно в Петербург.

В 1862 г. умира жена му, а след една година и многообичния му брат Михаил. Крайно непрактичен, вечно без пари, той бил човек на увлеченията и не се лишавал от нищо. В това време спира издаваното от него и брат му списание „Епоха“ и като изпаднал в тежко положение и невъзможност да си плати дълговете, заминава за Европа.

През 1867 г. Достоевски повторно се оженва за секретарката си Ана Григориевна Слиткина и заминава за Европа, където прекарва четири години. От там той изпраща в „Руски вестник“ двата си романа

„Идиот“ и „Бесове“, а след завръщането си в Русия започва да издава и редактира „Дневник на писателя“, който продължил само една година.

Няколко месеца преди смъртта си, в 1880 г., той взема участие в Пушкиновото тържество в Москва, дето държи знаменитата си реч, която му създава голяма популярност.

Като се връща в Петербург, той отново мисли да поднови издаването на своя „Дневник на писателя“, но ненадейно заболява от старата си болест емфизем, която се усложнява. На 28 януари 1881 г., в 8 ч. и 30 мин. вечерта Достоевски умира от разрыв на сърцето. Небивалото по тържественост и многолюдие погребение на Достоевски се извършва на 2 февруари в Александро-Невската лавра в Петербург.

[1] Леонид Гросман. „Пътят на Достоевски“. „Современныя проблемы“. Москва, 1928 г.

От същия, „Достоевски на жизнения път“. Изд-во „Никотинския суботники“. Москва, 1928 г. Тази книга представя опит да се даде биографията на Достоевски въз основа на редица мемоарни и други свидетелства за него, а също много още неиздадени официални документи. ↑

[2] Една от религиозните секти в Русия, която не признавала нито попове, нито тайнства, нито църква. Последователите на тая секта били малко или много с някакъв недостатък в главата, в повечето случай назадничави хора. Събирали се в тъмни подземия, гдето пеели и скачали около каче с вода, биейки се един други с камшици. ↑

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.